

tartásában és éltetésében. Mert – úgymond – szakmáját, hivatását nem tudja összhangba hozni, összeegyeztetni annak a szerepnek a vállalásával, amellyel szlovák közössége képviselője is lenne, vagy lehetne. Ehhez a réteghez tartozik számos szlovák származású orvos, vagy katonatiszt, s nem ritka ez a típus a közép- és fiatal generációhoz tartozó mezőgazdasági dolgozók között sem.

Az itt bemutatott fejlődési folyamat – ellentmondásai ellenére is – talán azt sugallja, hogy rendben van minden a hazai szlovák iskolaügyben. Azonban az a tény, hogy 1949-ben a hazai szlovák iskolai hálózatot kiépíteni kívánó terv csak részben valósult meg, s az egymást követő iskolareformok a nemzetiségi oktatási intézményeknek nem hagytak időt ahhoz, hogy megerősödjenek, egyre inkább sebezhetővé váltak ezek az iskolák, váltságos állapotba kerültek.

Voltaképpen már ezt a folyamatot kívánta megállítani az 1985-ös kétnyelvű, illetve anyanyelvű iskolai reform is. Azonban az 1989 után bekövetkezett változások ismét új kihívást jelentenek a szlovák oktatásügy számára is: az új iskolatörvény-tervezet, a nemzeti alaptanterv, amely sokunk számára érthetetlen módon a nemzetiségi oktatással nem is foglalkozik, valamint a még mindig jóvá nem hagyott nemzetiségi törvény.

Mindezek a változások sürgetővé teszik azt, hogy a realitások, s főként az előrehaladott nyelvi asszimiláció figyelembevételével, kiépítsük a teljesebb körű hazai szlovák oktatási intézményrendszert. Mégpedig olyat, amely az eddigieknél jóval nagyobb függetlenséggel és önállósággal rendelkezik. Reméljük, hogy a sokszínűvé váló magyar iskolarendszer megkönnyíti a szlovák nemzetiségi iskola sajátos profiljának, útjának keresését s végül megtalálását.

GYIVICSÁN ANNA

Tudományos kutatóintézete van a hazai szlovákságnak

Az intézet legfontosabb „anyakönyvi” adatai a következők:

Neve: Szlovák Kutatóintézet

Működtetője: Magyarországi Szlovákok Szövetsége

Alapítás időpontja: 1990. augusztus 1.

Célja az alapító okirat tanúsága szerint „... a magyarországi szlovák nemzetiség nyelvének, kultúrájának és hagyományainak megőrzése érdekében múltját és jelenlegi helyzetét érintő társadalmi folyamatok tudományos igényű elemzése.” Hétköznapi nyelven szólva célja nem más, mint minden magyarországi szlovák szervezet, intézmény célja, hogy őrizze és tovább fejlessze hagyományainkat, szlovák nyelvünket és kultúránkat. Különbség csupán a módszerekben van. A Szlovák Kutatóintézet tudományos tevékenységével kíván gondoskodni őseink azon értékes tradícióinak megőrzéséről, melyek több mint két és fél évszázada élnek a többségi magyar nyelvű környezetben.

A békéscsabai származású és ott élő szlovák értelmiség egy része nagyon helyesen, különböző, főleg történelmi okok miatt, elég későn, de mégiscsak ráébredt arra, hogy a meglévő nemzetiségi intézmények mellett nemzetiségi tudatát erősítő, önbecsülését növelő, a kisebbségek asszimilációját lassító és gátló további intézményekre is szüksége van annak érdekében, hogy ne csökkenjen tovább a szlovák nemzetiség körében a szlovák nyelv és kultúra presztízse. Ezért és éppen Békéscsabán alakult meg a Szlovák Kutatóintézet.

Az intézet feladatának tartja elsősorban a magyarországi szlovákok történelmének, néprajzájának és nyelvének kutatását. Amellett segítséget kíván nyújtani a szlovák nem-

zetiségi oktatásnak is. De nem kizárt, hogy tevékenységi körét tovább bővíti pl. a kultúra, a szociológia területére is.

Az intézet tudományos tevékenysége mellett szeretné felvállalni a tudományos ismeretterjesztést, mely keretében népszerűsíteni saját tudományos eredményeit a hazai szlovákság és magyarság között, de ezt a feladatát kiterjeszthetné Szlovákiára is; továbbá szeretne részt vállalni a szlovák értelmiség posztgraduális képzéséből is, melynek elsődleges célja a szlovák öntudat erősítése.

Szakmai felügyeletét a Szlovák Szövetség által felkért tudományos tanácsadó testület látja el. Jelenlegi tagjai: *Polányi Imre* történész, *Sipiczki Mátyás* genetikus, az intézet egyik „szülőatyja”, *Krupa András*, a néprajztudományok kandidátusa, *Vandlík György* vegyész. A testületet bővíteni kívánjuk a hazai szlovák közélet további jeles képviselőinek bevonásával.

Az intézet működésének első időszakában részben társadalmi munkában, részben másodállásban vagy megbízásos munkaviszony keretében feladatunk az intézet működéséhez szükséges feltételek biztosítása, a kutatómunka beindítása volt. Tevékenységünk során meg nem értéssel is találkoztunk, de az akadályokat, leküzdve az intézet már működik. Tudományos vezetője *Gyivicsán Anna*, a néprajztudományok kandidátusa, az ELTE Szláv Tanszékének docense. Nevéhez az intézettel kapcsolatosan is sokirányú tevékenység kapcsolódik. Szerteágazó tudományos munkája mellett szervezője a hazai szlovák tudományos életnek, és ami még nehezebb ennél, ő teremti elő a tudományos tevékenységhez szükséges alapvető pénzügyi feltételek jelentősebb hányadát. Az intézet egyedüli főállású munkatársa 1991. február 1-től *Chlebniczki János* tudományos titkár. Többi munkatársai mind másod-, ill. mellékfoglalkozású munkavállalók; a hazai szlovákság új- és legújabbkori kutatásai terén *Gombos János* levéltáros (Békés Megyei Levéltár Békési Fióklevéltára), *Paulik Antal* történész (Budapest) és *Tóth István* múzeológus (Móra Ferenc Múzeum, Szeged).

Az alapkutatások mellett az intézet a szlovák iskolai történelemtanítás új koncepcióját dolgoztatta ki a békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium két pedagógusával, *Hirka Jánossal* és *Miroslav Kmet'* vendégtanárral, valamint *Lászik Mihállyal* a békéscsabai szlovák gimnázium igazgatóhelyettesével. Az utóbbi kettő vállalkozott a középiskolai tankönyv megírására is.

A hazai szlovákság történetéhez kapcsolódóan részt vettünk Haán Lajos békéscsabai evangélikus lelkész, történétíró, a MTA levelező tagja halálának 100. évfordulója alkalmából rendezett 1991. évi programsorozat szervezésében. Ennek során – másokkal együtt – emléktáblát helyeztünk el szülőfalujában, Sámsonházán (Nógrád megye) és működési helyén, Békéscsabán; megkoszorúztuk csabai sírját, emlékkiállítás, tudományos emlékülést, végül 1992 márciusában – iskolások számára – vetélkedőt rendeztünk a tiszteletére. Az ünnepségsorozat külföldi vonatkozása az volt, amikor Haán Lajosra emlékeztünk Szlovákiában, Nové Zámky-ban (Érsekújvár) abból az apropóból, hogy a szlovák-magyar lakosságcsere során Békéscsabáról ebbe a városba és ennek környékére települtek át szlovákok a második világháborút követően.

Az alföldi szlovákság legnagyobb személyiségeinek jelentős évfordulói alkalmából anyagot állítottunk össze a szlovák oktatási intézmények számára azzal a céllal, hogy a felnövekvő ifjúság is megismerhesse ősei nevesebb fiait, ezzel is fejlesztve a fiatalok származástudatát. 1992-ben ben ünnepeltük Juraj Tranovsky, az alföldi evangélikus szlovákok transciusnak nevezett énekeskönyve összeállítójának, szerzőjének 400 éves születési évfordulójának; a szarvasi tudós pap Markovic Mátyás halálának 230. évfordulóját; továbbá a szarvasi Tessedik Sámuel és a tótkomlói Walaszky (Valasky) Pál születésének 250. évfordulóját.

Az intézet néprajzi vonatkozású tevékenysége nagyrészt *Krupa András* néprajzkutató, kandidátus nevéhez kapcsolódik. Kutatásai mellett ő a tartalmi szervezője az évenként sorra kerülő néprajzi és honismereti táboroknak, melyek résztvevői egyrészt az ismeretebb szakemberekből álló idősebb generáció, másrészt a diákság. Az 1991. évi tábort Mezőberényben szerveztük. Célunk a szellemi és anyagi kultúra kutatása mellett (mint az emberélet fordulói, a születés, házasság, halál, vagy a népi építészet, földművelés,

állattartás) a társadalomkultúrán belül a város három etnikumának – szlovákok, németek, magyarok – kölcsönös egymásra hatásának, interetnikus kapcsolatainak vizsgálata volt.

Az ez évi tábor helye Bükk-szentkereszt lesz. Ennek célja részben szakmai segítségnyújtás a készülő helyi monográfia számára, másrészt a hagyományos néprajzi gyűjtés – hagyományos parasztgazdálkodás, népi színhagyományok, kétnyelvűség, a tótkomlói közösség etnokulturális változásainak kutatása mellett kiemelten a népi foglalkozások, kismesterségek és a gyermekjátékokkal kapcsolatos gyűjtőmunka. A bükki gyűjtés, illetve kutatás specialitása a hagyományos mesterségek lesznek, a mész- és szénégetés, fafaragás. A különböző témakörök gyűjtőcsoportjait hagyományosan hazai és szlovákiai néprajzi szakemberek vezetik.

A néprajzi táborok mellett a tudományos utánpótlás biztosítását hivatott elősegíteni az intézetnek az az akciója is, mellyel szerettük volna a pedagógusok segítségével és megfelelő honorálásával a szlovák oktatási intézmények tanulóifjúságát nagyobb számban bevonni a Néprajzi Múzeum gyűjtőpályázatába.

Nyelvészeti kutatások terén fiatal hazai szakembereink kezdték meg tevékenységüket, az ELTE Szláv Tanszékéről *Zsilák Mária* és Pilisszentkeresztől *Szabóné Marlok Júlia* középiskolai tanár. Elsődleges feladatuk a nyelvjárásgyűjtés és a hangarchívum létrehozása. Az a cél, hogy rögzítsük a hazai szlovák nyelvjárásokat mai állapotukban, amikor a szlovák emberek – többnyire az idősebb korosztály – még beszélik anyanyelvüket, mert féltő, hogy egy-két évtized múlva erre már nem lesz lehetőség.

Közismert a magyarországi szlovák nemzetiségi oktatás nagyon súlyos helyzete. Nem az intézet feladata ennek megoldása, segítése annál inkább, együttműködve az arra hivatott Művelődési és Közoktatási Minisztérium Nemzetiségi Osztálya, az Országos Közoktatási Intézet és Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda szakembereivel. Eddigi tevékenységünkkel elsősorban az oktatás tartalmi megújulását próbáltuk segíteni (történelemtanítás új koncepciójának kidolgoztatása, melynek lényege: a magyar nemzet történelmének tanítása mellett a szlovák iskola tanulója ismerje meg saját nemzetiségének múltját is; ennek értelmében új tankönyv, ún. honismereti olvasókönyv kiadása stb.)

Két legnagyobb lélegzetű, több évre szóló programunk a Magyarországi szlovák települések lexikonának és a Magyarországi szlovákok néprajzi atlaszának összeállítása és kiadása. A településlexikon olyan tudományos művelődéstörténeti kézikönyv lesz, melyet egyaránt használhat a szlovák és magyar szakember és az egyszerű érdeklődő is. A címszóanyagot munkacsoportokban, meghatározott munkamegosztásban dolgozzák fel a közreműködő szakemberek.

A Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete kiadta a maga néprajzi atlaszát. Elkészült a magyar néprajzi atlasz is. Mivel mindkettőből hiányzik a magyarországi szlovákság néprajzával kapcsolatos rész, a szlovák szakemberekkel együtt, azok segítségével kívánjuk pótolni a hiányt. A munkálatok kérdőíves gyűjtéssel, hazai szakemberek, szlovák pedagógusok bevonásával kezdődtek és jelenleg is folynak, ezt követi az anyag feldolgozása ugyancsak hazai, ill. szlovákiai neves etnográfusok közreműködésével.

Működési feltételeink nincsenek összhangban nagy terveinkkel, feladatainkkal; messze elmaradnak tőlük, főleg anyagi és szervezeti vonatkozásban. Pénzügyi hátterünket részben a Magyarországi Szlovákok Szövetsége költségvetése, másrészt a különböző tudományos programok (mint a TS-5/1, TS-5/2) és alapítványok (Pro Renovatione Culturae Hungariae Alapítvány, Magyarországi nemzetiségi és etnikai kisebbségekért Alapítvány) biztosították eddig. Az intézet országos hatáskörű, de regionális és helyi feladatokat is szívesen felvállal. Így önkormányzatoktól is (Békés megye, Békéscsaba megyei jogú város) kér és kap anyagi támogatást. Sajnos, ezek a pénzügyi források egyelőre nem biztosak és nem folyamatosak, pedig az intézet működéséhez és főleg fejlesztéséhez stabil anyagi feltételek szükségesek.

Békés megye és Békéscsaba m. j. város támogatásához kapcsolódik a csabai helytörténeti olvasókönyv kiadásának gondolata is.

Békéscsaba a török kiűzése utáni újratelepítésének 275. évfordulója alkalmából, valamint az iskolai tanulóifjúság egyre gyengülő identitástudatának, származástudatának, lakóhelyéhez való kötődésének erősítése céljából közös összefogással a helyi oktatási intézmények számára olyan segédletet szándékozunk összeállítani és kiadni, amely a település történetét képező események sorából, legjelentősebb intézményeinek törté-

netéből, híres csabai személyiségek életútját, munkásságát bemutató szemelvényekből állna össze. Az olvasmányok terjedelmét 1-1,5 gépelt oldalban kellene korlátozni. Nyelvezetének, stílusának egyszerűnek, könnyen érthetőnek, olvasmányosnak kellene lennie, mivel az olvasókönyv a 12-16 éves iskolás korosztály, ill. anyanyelvükön ritkábban olvasó emberek számára készülne. Ez a szándékunk illeszkedik ahhoz a törekvéshez is, mely szerint az iskolai történelemtanítás keretében nagyobb szerepet kell kapnia a helytörténet oktatásának. Az olvasókönyvet szlovák és magyar nyelven, illusztrált formában, minimálisan 120-140 oldalnyi terjedelemben az 1993. évfordulós évben tervezzük megjeleníteni. Minden írásnak a csabaiság gondolatát kell erősítenie, fokozva a csabaiak büszkeségét városukra. Az olvasókönyv kapcsán a bővebb témakifejtés célja az volt, hogy ezzel a példával ösztönözzünk más szlovák településeket hasonló kezdeményezésekre.

Az eddigiekből is kiderül, hogy a nemrég létesített Szlovák Kutatóintézet úttörő munkára vállalkozott. Úgy látszik, a hazai szlovákságunk a legkülönbözőbb okok miatt csak mostanra nőtt fel annyira, érett meg arra, s a történelmi körülmények csak most engedték meg neki azt, hogy szervezett tudományos életet próbál kialakítani saját nemzetisége tudományos értelmisége számára. Valószínű ebből is következik sokadik gondunk, mely szerint igen szűk a szlovák tudományos munkát vállaló és végző hazai szakembereink rétege. Eddig ezt a tevékenységet bizonyos részben a pedagógusok végezték. Közismerten nagy iskolai megterhelésük miatt ezt professzionális szinten végezni nem tudják. Az intézetnek a fiatal, most induló szakembereket kellene az ő helyükre is kinevelni, munkával, megbízásokkal ellátni, publikációs lehetőségeket biztosítani saját kiadványokban is. Ehhez biztos és állandó anyagi bázis szükséges, ami egyelőre nem létezik.

Szlovák nemzetiségünk és vele együtt értelmiségünk, azon belül tudományokat művelő szakemberek perspektíváiról elmélkedve nem marad más hátra, mint az eddigieknek komolyabban venni a nemzetiségi politikát, mégpedig mindhárom érdekelt fél részéről. Az ügy szempontjából nagyon sokat kellene tennie magának a szlovák nemzetiségnek, s legöntudatosabb rétegének, az értelmiségnek. Legalább annyit a többségi nemzetnek; hathatós támogatásával pozitívan kell diszkriminálnia a szlovák kisebbséget is, biztosítani számára az anyagi, szervezeti és egyéb feltételeket, hogy ne asszimilálódjon teljesen, ne olvadjon be teljesen a többségi nemzetbe, hogy tovább színesítse kultúrájával Magyarország palettáját. A hazai szlovákság túlélése az anyanemzet érdeke is, neki elsősorban erkölcsileg és szakmailag kell táplálnia gyökereitől távoli hajtásait.

A Szlovák Kutatóintézet a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Kutatócsoportja épületében működik. A következő címen szívesen fogadja az érdeklődőket: Békéscsaba, Szabó D. u. 42. Pf. 185. Telefon: 66-328 577/11

CHLEBNICZKI JÁNOS

Bemutatkozik a gyulai román tanítási nyelvű gimnázium

Kazinczy szavait idézem: „A nyelv legyen hív, kész és tetsző magyarázója mindannak, amit a lélek gondol és érez.”

Azonosulok e sorokkal most, amikor 32 éves tanári működésem befejeztével végleg lelépek a katedráról, és azonosultam e szép mondanivalóval akkor, amikor gimnazistaként is a Nicolae Balcescu gimnázium tanulója voltam (1952-56). Merem hinni, hogy aki ennek az iskolának a tanulója, tanára – ismerve ezt az idézetet – büszkén vállalja nemzetiségi voltát, s e gondolat szellemében cselekszik a hazában, ahol otthonra lett.

A jelen szép és sikeres, de a gimnázium múltja is olyan alapokra épül, amely alapok nehéz, de tartalmas évek történéseit, küzdelmes, de maradandó emlékeit őrzik.